

«شەرق شامىلى قۇرۇلۇشى» كىتاب نەشر قىلىش تۈرى (853)

“东风工程” 图书出版项目之853

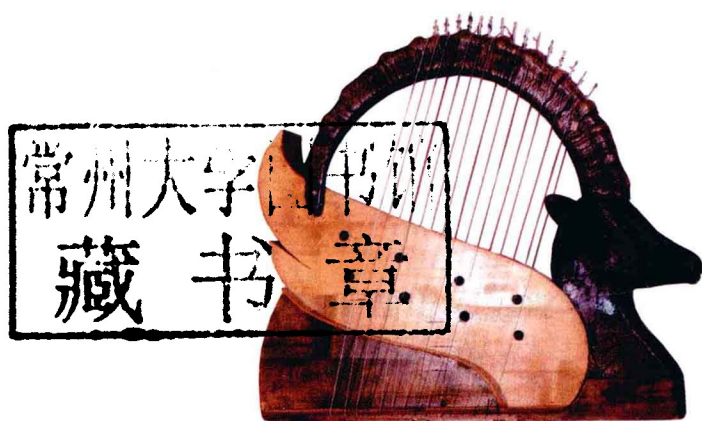
قازاقتىڭ مۇزىكا اسپايتارى

بىلە خالىق باسپاسى

قازاقتىڭ مۇزىكا اسپايتارى

بىلەن خالىق باسپاسى

图书在版编目 (CIP) 数据

哈萨克族民间乐器: 哈萨克文/努尔波里等编. —奎屯: 伊犁人民出版社, 2010.2

(东风工程)

ISBN 978—7—5425—1078—5

I. ①哈… II. ①努… III. ①哈萨克族—民间乐器—简介—哈萨克语
(中国少数民族语言) IV. ①J632.745

中国版本图书馆 CIP 数据核字 (2010) 第 027012 号

责任编辑: 米拉提汗

责任校对: 努 力 达

封面设计: 阿尔达克

摄 影: 娜孜亚、达尔汉

哈萨克族民间乐器 (哈文)

努尔波里、达尔汉、加孜拉、哈尔勒哈西 编
吾哈甫、艾图汗 审定

伊犁人民出版社出版发行

(奎屯市北京西路 28 号 邮政编码 833200)

新疆新华书店经销

新疆新华印刷厂印刷

880×1230毫米 32 开本 5 印张

2010 年 2 月第 1 版 2010 年 2 月第 1 次印刷

印数: 1—4780 册

ISBN 978—7—5425—1078—5

定价: 16.40 元

جاۋاپتى رەداكتور: مەللاتقان قىبات ۇلى
جاۋاپتى كوررەكتور: ءنۇرىدا قويشىباي قىزى
مۇقاباسىن جوبالاعان: ارداق سارسەن ۇلى
سۋرەتن تارتقان: نازيا ايدىن قىزى ، دارقان ساتىبالدى ۇلى

قازاقتىڭ مۇزىكا اسپايتارى

ىلە حالىق باسپاسى باستىرىپ تاراتتى
(كۋىتىڭ قالاسى بيجىڭ باتىس كوشەسى 28-اۋلا)
پوچتا ءنومىرى: 833200
شىنجياڭ شىنخۇا كىتاپ دۈكەنىندە ساتىلادى
شىنجياڭ شىنخۇا باسپا زاۋودىندا باسلىدى
فورماتى : 1/32 1230 × 880 باسپا تاباعى: 5
2010- جىل 2- اي 1- باسپاسى 2010- جىل 2- اي 1- باسلىۋى
تىراجى: 1-4780

ISBN 978-7-5425-1078-5

باعاسى: 16.40 يۋان

«قازاق مۇزىكا اسپايتارين» قۇراستىرۋ القاسى

مەڭگەرۋشى: ميزان قاجياكباز ۇلى

مەڭگەرۋشىنىڭ ورىنباسارى: ۋاحاپ نۇراحمەت ۇلى

مۇشەلەرى: كارىم ابدىراحمان ۇلى، سۇلتانقازى سىكەندىر ۇلى،

ايتۇعان مۇرات ۇلى

ماقالاسىن جازعان: سۇلتانقازى سىكەندىر ۇلى

ۋاحاپ نۇراحمەت ۇلى

كارىم ابدىراحمان ۇلى

ماقالاسىن قاراعان: ۋاحاپ نۇراحمەت ۇلى، ايتۇعان مۇرات ۇلى

سۈرەتىن تارتقان: نازيا ايدىن قىزى، دارقان ساتىبالدى ۇلى

قۇراستىرۋشىلار: نۇربول ەرەالى ۇلى

دارقان ساتىبالدى ۇلى

جازىرا مالىك قىزى

قارلىعاش ميزان قىزى

«قازاقتىڭ مۇزىكا اسپاپتارى» قۇراستىرۋ القاسىنداعىلار

الدىڭعى قاتاردان وڭنان سولعا قاراي: تۇرسىنجان ءبازىلحان ۇلى، سۇلتانعاىزى سكەندىر ۇلى، مىزان قاجياكباز ۇلى، كارىم ءابدىراحمان ۇلى. ۋلاپ نۇراحمەت ۇلى؛ ارتقى قاتاردان، وڭنان سولعا قاراي: نازىا ايدىن قىزى، گۈلنۇر رىسقان قىزى، نۇربول ەرعالي ۇلى، مۇھامەتجان نۇرمۇحان ۇلى، قۇرمانجان زىكبىريا ۇلى، جانار ۋلاپ قىزى، جازىرا مالىك قىزى، قارلعاش مىزان قىزى.

بالىشلار مەن ماماندار «قازاقتىڭ مۇزىكا اسپاپتارى» تالقىسىندا

الغى سوز

«شعس جەلى ينجەنەرياسى» — مەملەكەت پەن اۆتونوميالى رايون ءبىر تۇتاس جوسپارلاپ، اۆتونوميالى رايوندىق باسپا سوز مەكەمەسى اتقارۋعا ورنالاستىرعان، حالق جونىنەن اسا يگىلىكتى ينجەنەريا. مۇنداعى باستى مىندەت — اقپارات، باسپا سوز ارقىلى بۇكىل شينجياڭداغى ءار ۇلت ەگىشى - مالشيلارعا عىلىم - تەحنىكا بىلىمدەرىن جالپىلاستىرۋ، ولارعا وزىق مادەنيەت تاراتۋ، ءسويتىپ، ءار ۇلت ەگىشى - مالشيلاردىڭ عىلىم - تەحنىكا بىلىمدەرىن ۇيرەنۋى، ساپالارىن جوعارىلاتۋى ولاردى كەدەيلىكتەن قۇتىلدىرىپ، دوڭگەلەك داۋلەتتى ورەگە جەتكىزۋ جونىندە اقپارات - باسپا سوزدىڭ الەۋمەتتىك قىزمەت وتەۋ جۇيەسىن قۇرۋ بولىپ تابىلادى.

بۇكىل شينجياڭداغى «سان مىڭداغان اۋىل - قىستاققا» كىتاپ، دىبىس - كەسكىن بۇيىمدارىن جەتكىزۋدىڭ ءوزى «شعس جەلى ينجەنەرياسىنىڭ» ماڭىزدى ويىكتىلەرىنىڭ ءبىرى. وسى ويىكتى دە سوتسيالىستىك جاڭاشا اۋىل - قىستاق قۇرۋ قۇرىلىسىنىڭ اياق السىن، ورتالىقتىڭ اۋىل شارۋاشىلىعى، اۋىل - قىستاق دىقانداز قىزمەتى جونىندەگى ورنالاستىرۋنىڭ ماڭىزدى ءتۈيىنىن وزەك ەتە وتىرىپ، پارتىيانى، وتاندى، سوتسيالىزمىدى ءسۈيۋ جونىندەگى، اۋىل شارۋاشىلىعى، اۋىل - قىستاق، دىقانداز ءۇشىن عىلىم - تەحنىكا جالپىلاستىرۋ جونىندەگى، دەنساۋلىق ساقتاۋ، دەنساۋلىقتى قورعاۋ جونىندەگى، زاك جالپىلاستىرۋ جونىندەگى، ازامات جاسىنا تولماعاندارعا ارنالغان يدەيا - ءمورال قۇرىلىسى جونىندەگى، قوس ءىل وقتىۋى جونىندەگى، ۇلتتاردىڭ ءداستۇرلى وزىق مادەنيەتىن ساۋلەلەندىرۋ جونىندەگى، كوڭىل اشۋ جونىندەگى،

سوتسياليستىك جاڭاشا اۋىل - قىستاق قۇرۇ جونىدەگى ، دىنگە
 ماركىستىك كوزقاراستى ، پارتىيانىڭ ۇلت ساياساتى مەن ءدىن
 ساياساتىن جالپىلاستىرۋ جونىدەگى باسلىمداردى - مەنە ، وسى ون
 ءتۈر بويىنشا شىعارىلاتىن باسلىمداردى باسپادان شىعارۋ
 ۇيىمداستىرىلىپ وتىر . وسى باسلىمدارعا مازمۇنى جاقتان
 سوتسياليستىك جاراسىمدى قوعام قۇرۋ ، سوتسياليستىك جاڭاشا
 اۋىل - قىستاق قۇرۋ نەگىزگى جەلى ، ەگىن - مال شارۋاشىلىق
 رايوندارىندا « ءۇندىرىسى وركەندەگەن ، تۇرمىس كۇيى جاقسارغان ، اۋىل
 سالتى وركەنيەتتى ، قىستاق كوركى رەتتى دە تازا ، باسقارۋى
 دەموكراتىيالى » ورەگە جەتۋ نىسانا ، « ەگىن - مال شارۋاشىلىعىمەن ،
 ەگىن - مال شارۋاشىلىعى رايوندارىمەن ، ەگىنشى - مالشىلارمەن ەتەنە
 بولۋ » ماقسات ، ءار ۇلت ەگىنشى - مالشىلاردىڭ وقىپ تۇسىنە الۋى ،
 ۇيرەنىپ بىلە الۋى ، يىگىلىگەنە جارانا الۋى پرىنسىپ ەتىلدى ، بۇل
 كىتاپتاردىڭ ءتىلىنىڭ قاراپايىم ، مازمۇنىنىڭ ۇعىنىقتى بولۋىنا
 قۇلىشىنىس جاسالدى ، تەكستكە سۋرەت قوسا بەرىلدى ، دىبىس
 تاسپاسى دايىندالدى ، ءسويتىپ ، كىتاپتاردىڭ عىلمىيلىعى ،
 قولدانىلمالىلىعى ، ءبىلىم بەرگىشتىگى جانە قىزىقتىلىعى
 كورنەكتىلەندىرىلىپ ، جاڭا تەحنىكا ، جاڭاشا كوزقاراس ، جاڭا ءبىلىم
 ارقىلى ءار ۇلت ەگىنشى - مالشىلاردىڭ جاڭاشا ويلاۋىنا ، تىڭ ءورس
 اشۋىنا ، كوز ياسىن كەڭەيتۋىنە شابىت بەرىلدى جانە كۇش سالىندى .
 ءار ۇلت ەگىنشى - مالشىلاردىڭ كىتاپ ساتىپ الۋى ، كىتاپ وقۇ
 قىنىشىلىعى ماسەلەسىن « شىعىس جەلى يىنجەنەرياسىن » جۇرگىزۋ
 ارقىلى العاشقى ادىمدا شەشىپ ، بۇكىل شىنجياڭداغى ەگىن - مال
 شارۋاشىلىعى رايوندارىن كىتاپپەن ، دىبىس - كەسكىن بۇيىمدارىمەن
 قامداۋدىڭ تاپشىلىعى ماسەلەسىن ءونىمدى تۇردە باسەڭدەتىپ ، از
 ۇلتتاردىڭ تاڭداۋلى باسلىمدارىنىڭ قامتىلىم كولەمى مەن نىقال

كۈشنىن اناعۇرلىم كەڭەيتىپ، ءارۇلت ەگىشى - مالشى قاۋىمىن
ءونىمدى ارتتىرۋعا، كىرىستى مولايتۋعا، عىلمى جولمەن بايۋعا دۇرىس
باستاۋ ءۇشىن، ءبىز ولارعا اقىلدىق جاقتان ۇتىمدى كومەك
جاسالۋىن جانە ولار ءۇشىن رۋحانى كۇش ازىرلەنۋىن تىلەيمىز.

شىنجياڭ اقپارات - باسپا ءسوزى بويىنشا
«شەخس جەلى ىنجەنەرياسىنا» جەتەكشىلىك
ەتۋ گروپپاسىنىڭ كەڭسەسى

قۇراستىرۇش ئىشلىرى

قازاق خەلقىنىڭ مۇزىكا ئىنسترومېنتلىرى ئاساسىدا - ئاساسىدا -
جەلپىتىش ئاتا - بابا ئىنسترومېنتلىرىنىڭ مۇزىكا ئىنسترومېنتلىرىنىڭ بىزگە
جەلپىتىش، ئىنسترومېنتلىرى بولغان ئادەم ئىنسترومېنتلىرىنىڭ ئىشلىرىنىڭ سەزىم
شەرتىنىڭ ئىنسترومېنتلىرىنىڭ ئىنسترومېنتلىرىنىڭ ئىنسترومېنتلىرىنىڭ
بىلەن سىرتى سىرتى، قوشۇمچە ئىنسترومېنتلىرى، قارا ئىنسترومېنتلىرى
قاتارلىق شەرتىلى، ئىنسترومېنتلىرى، ئىنسترومېنتلىرى، ئىنسترومېنتلىرى
ارقىلىق پايدا بولۇپ، ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى - ئىنسترومېنتلىرى،
ئىنسترومېنتلىرى، ئىنسترومېنتلىرى - ئىنسترومېنتلىرى بىلەن ئىنسترومېنتلىرى
ئىنسترومېنتلىرى بولسا دا ئىنسترومېنتلىرى مەن ئىنسترومېنتلىرى -
ئىنسترومېنتلىرى، كۆز ئىنسترومېنتلىرى، ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى. ئىنسترومېنتلىرى
ئىنسترومېنتلىرى رۇخانىي ئىنسترومېنتلىرى مەن ئىنسترومېنتلىرى، ئىنسترومېنتلىرى مەن
ئىنسترومېنتلىرى، ئىنسترومېنتلىرى مەن ئىنسترومېنتلىرى، ئىنسترومېنتلىرى مەن ئىنسترومېنتلىرى،
ئىنسترومېنتلىرى قاسىيەت - ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى،
ئىنسترومېنتلىرى مۇزىكا ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى،
ئىنسترومېنتلىرى، ئىنسترومېنتلىرى.

ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى بولماستىن ئىنسترومېنتلىرى بىزگە جەلپىتىش،
بىزگە جەلپىتىش ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى. ئىنسترومېنتلىرى مۇزىكا ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى
«ئىنسترومېنتلىرى تاراپ، ئىنسترومېنتلىرى سونىڭ» ئىنسترومېنتلىرى مەن ئىنسترومېنتلىرى
ئىنسترومېنتلىرى شۇنداقلا ئىنسترومېنتلىرى تارىخىنىڭ ئىنسترومېنتلىرى رۇخانىي
ئىنسترومېنتلىرى جاۋھارى. ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى، ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى
ئىنسترومېنتلىرى، كۆيگە قۇمار ئىنسترومېنتلىرى رۇخانىي ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى،
مۇزىكا ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى ئىنسترومېنتلىرى، ئىنسترومېنتلىرى

باسىنان وتكەن قىلى - قىلى زاماندار مەن سان عاسىرلاردان شەجىرە شەرتىپ سىر ايتادى، سوندىقتان حالقىمىزدىڭ مۇزىكا مادەنىيەت تارىخىنىڭ ۇزىگىن جالعاپ، تەگىن بىلۇگە، ونى علمىي تۇردە زەرتتەپ، شىنايى دۇرس تانۇعا، وتە - موتە وسىزاماندىق مادەنىي كوزقاراسىمىزدى جوعارىلاتىپ، اتا مۇراعاتقا مۇراگەرلىك ەتىپ، دامىتۇعا كومەگى ەتسىن دەيتىن ماقساتىمىز انىق.

ەبىزدىڭ بەيزاتتىق مادەنىيەت مۇرالارىمىزدىڭ ۇلكەن ەبىر سالاسى بولپ وتىرعان ۇلتتىق مۇزىكا اسپايتارىمىز ۇلتتىڭ وبرازىن بەينەلەپ، سالاۋاتىن ايگىلەيتىن ەتول مادەنىيەتىمىزدىڭ ايتۇلى ايعالى، وسى مادەنىيەت مۇرامىزدى قورعاۋ، مۇراگەرلىك ەتىپ دامىتۇ قازىرگى علمى - تەحنىكانىڭ ۇشقان قۇستاي دامۇنىدا ەبىر ۇلت جونىنەن ەوزىن قايتكەندە دامىتىپ، شارۋاشلىعى مەن قوعامدىق بىلگەرلىك ۇن قولعا كەلتىرىپ، ۇلتتىق تاڭداۋلى وزىق مادەنىيەت مۇرالارىن اشۇ، قورعاۋ، مۇراگەرلىك ەتىپ كوركەيتۇدە كەلەلى كەڭەستىك تاقىرىپقا اينالىپ وتىر. سوندىقتان دا ۇلتتىق مۇزىكا اسپايتارىمىزدى قورعاۋ مەن مۇراگەرلىك ەتىپ دامىتۇعا بولعان تانىم - تۇسىنىكتى اناعۇرلىم جوعارىلاتىپ، وسكەلەڭ جاۋاپكەرلىكتە بولۇ مۇزىكا مادەنىيەتىمىزدىڭ كەنىشىن اشىپ، وسىزاماندىق مۇزىكا مادەنىيەتىمىزدى دامىتۇعا تەرەڭدەي وتىرىپ زەرتتەۋ جاساپ، مۇزىكا اسپايتارىمىزدىڭ اۋەزدى، ىرعاقتى ۇندەرىن بارىنشا جەتىلدىرىپ، ساپاسىن اناعۇرلىم جاقسارتىپ دامىتۇ مەن مۇزىكانتتاردىڭ اسپايتى تانۇ، ىستەتۇ، ويناۋ ونەرىن دۇرس، علمىي جۇيەدە جوعارى دەڭگەيگە كوتەرۇ، ۇلتتىق مۇزىكا مادەنىيەتىمىزدى كوركەيتىپ، گۇلدەندىرۇدىڭ ماڭىزدى فاكتورى.

قازىر بەيزاتتىق مادەنىيەت مۇرالارىن قورعاۋ قۇربىلىسى حالقارالىق اۋقىم العان ەرى ەس، ەلىمىزدە ياكى دامىعان

ەلدەردە بولسىن وزىق ۋەداستۇرلى مادەنيەت مۇرالارىن قايتا باستان اشۇ، جىناۋ، قورغاۋ، زەرتتەۋ ۋەلەكن اڭسى كوتەرىپ وتىر. ۋەزىدىك مۇزىكا مادەنيەتىمىزدى كەڭىنەن اشۇ، زەرتتەۋىمىز مۇزىكا اسپايتارىمىزدى قورغاۋ، ساپالاندۇرۇ مەن ۋەتۇرلى اسپايتاردىك وزىندىك قۇنىن، ەركەشەلىگىن ساۋلەلەندىرىپ، ومىرشەڭدىك قۇاتىن شىنايى ايگىلەپ، قازىرگى ۋەداۋىر رۇخىنا جانە وسى زامان تۇرمىسنا سايكەستىرۇ، ۋەرتۇرلى اسپايتاردىك ەركەشەلىگىن ساقىتاپ، جاسامپازدىقپەن جاتىعىرتا ۋەتۇسىپ، عىلمى زەرتتەۋدى كۇشەيتۇ، عىلىم - تەحنىكا جەتستىكتەرىنەن پايدالانىپ، جاتالىق جاراتۇ جانە قورغاۋ، مۇراگەرلىك ەتۇ مەن دامىتۇدى تىعىز ۋەشتاستىرۇ قاجەت.

ۋەزىدىك قازىرگى ۋەلتىق مۇزىكا اسپايتارىمىزدىك ۋەتۇرى جانە قۇربىلىسى بارعان سايىن تولىسىپ، كەمەلدەنە تۇسۇدە. بىلە وبلىستىق ۋەان - ۋەبى ۋەيرمەسىندە، تارباغاتاي، التاي اймаقتىق ۋەان - ۋەبى ۋەيرمەلەرىندە ۋەلتىق مۇزىكا اسپايتار ورەستىرى ارت - ارتىنان قۇربىلىپ، بايىرى ۋەلتىق مۇزىكا اسپايتارىمىزدىك كولەڭكە تۇسكەن كۈنە تۇرلەرى قايتا جاتىعىرىپ ورەستىرگە قوسىلدى. سولايىدا جەتىگەن، باربىت، ادىرنا قاتارلى اسپايتارىمىزدىك جالپىلاسۇ اۋالى ايتارلىقتاي ەمەس، سەبەبى خالىق كوڭىلىندە بولعانىمەن كوزدەن عايىپ بولعانىنا ۋەزىن جىلدار بولعان، قاتىستى جازبا دەرەك كەمشىل ۋەارى ەلىمىز قازاقتارىندا بۇل مۇزىكا اسپايتاردىك بوگەنايىن بىلەتىن ونەرىپازدار جوق دەرلىك؛ ەندى ۋەبىرى ۋەلەمەلى مۇزىكا اسپايتارىمىز ۋەلەلىگى قالىپىندا توقىراۋعا بەت الىپ وتىر، بۇل مۇزىكا اسپايتاردى پايدالانىۋدا بەلگىلى شەكتەمەگە ۋەشىراپ، وزىندىك قۇنى ايگىلەنەيى داۋىرلىك دەرەككەگە جەتە الماۋى نازار اۋدارۇعا ۋەتىستى ۋەس، سونىمەن قوسا، ونەر قايراتكەرلەرىنىڭ، زەرتتەۋشى، ونەر شەبەرلەرىنىڭ قۇلىشىنىپ ۋەيرەنۋى، زەرتتەپ

جەتىلدۈرۈۋى مەن ۈكىمەت جانە قاتىستى اكمىشلىك تاراۋ،
كاسپىتىك ورنىدارنىڭ دا كوڭىل بولپ قولداۋىنا وتە ۋاراۋ
بولپ وتىرعان جايتتى ايتپاسىمىزغا دا بولمادى. بۇل
كەمسىكتىڭ تەز ارادا شەشىم تاۋىپ، وزىندىك قۇن جاراتۋىن
قولعا كەلتىرۋ اسا قاجەتتى ەكەندىگىن كوپ بولپ ەسكەرسەك
ورتامىز تولىقتانار ەدى.

ەندىگى ايتارمىز اسىل مۇرالارمىزغا مۇراگەر بولپ دامىتۋ
بارشامىزدىڭ بورشىمىز. سان عاسىر سوقپاعىنان سۇرىنبەي
ۋىتىپ سۇرىپتالىپ، تۇرلەنىپ، جاتىعىرىپ بىزگە جەتكەن
قاسىيەتتى مۇزىكا اسپايتارمىزدى ايلاپ، قاستەرلەي ەبلۋ،
تەنىگىن تاۋىپ، تەرەڭدەي ۋىسىنىپ عىلمى قۇنىن تانۋ، ارۋاقتى
اتا - بابا مۇراسىنا مۇراگەرلىك ەتىپ، جوعىن جوقىتاپ، كەمىن
تولىقتاپ دامىتۋ، ۇلتىق ورەدەن حالقارالىق وزىق ورەگە
كوتەرىپ كوركەيتۋدەي ۇلت رۋحىن بەينەلەيتىن ماقساتىمىز
ايقىن. ەبىز وسى ورايدا حالقىمىزدىڭ قاسىيەتتى مۇزىكا مۇراسىنا
مۇراگەرلىك ەتىپ، جار قۇلاعى جاستىققا تىمەي نىزدەنىپ،
زەرتتەپ، حالق جۈرەگىنەن تەرەڭ ورنىن الپ، تىلەگىنەن
شەعاتىن سۇلۋ ەان، ەتاتتى كۈي جاراتقان بارلىق
مۇزىكانتتارمىزغا، اسىرەسە، كورنەكتى كومپوزىتور كارىم
ەابدىراخمان ۇلى، قابىلالدى ابدولا ۇلى، باعدات ەستەمەس ۇلى
قاتارلى بەس ساۋساعىنان ونەر، كومەكەينەن ەان - كۈي
توگىلگەن ونەر يەلەرىنە؛ سۇلتانغازى نىسكەندىر ۇلى، ەادىلقان
ەابدىلدا ۇلى قاتارلى حالقتىق مۇزىكا اسپايتارنىڭ پارقىنىن
ساقىتاپ، سازىنا ۋىسىرىپ، مۇزىكا ونەرىپازدارنىڭ قولىنان
حالقىپەن قاۋىشتىرىپ كەلگەن شەبەرلەرىمىزگە شىنايى راقىمەت
ايتۋمەن، حالققا بەرگەندەرىڭىزدەن بەرەتىندەرىڭىز ەالى كوپ
دەۋمەن بىرگە قازىرگى جاس مۇزىكانتتارمىز بىن مۇزىكا
اۋەسكەرلەرىنەن شىنايى مۇراگەرلىكپەن تالىقپاي ۋىرەنىپ، تىڭ

تۆنىدى جاراتىپ، حالقىمىزدىڭ رۇھانىي ۋەمىرىن سارىندى سازبەن
سۆسىنداتىپ، قانارلاتۇن تىلەيمىز!
قادىرمەندى وقىرمان ۋەبىز بۇل «قازاق مۇزىكا اسپايتارى»
اتتى كىتاپتى قۇراستىرۇدا ۇرپاق قامى، ۇلت قامى دەگەن
ماقساتپەن قوللىمىزداعى قازىرگى بارعا سۆيەنىپ، اتا مۇراعا
مۇراگەر بولۇدى كوزدە ۇستادىق، ۋىراق ماتەريال تاپشى،
قابىلەتلىمىز شەكتى بولۇنا بايلانىستى، ۋىر ۋىلىم اعاتتىقتار
مەن كەمدىلىكتەردەن ۇلاق بولا المايمىز، سىزدەردىڭ سىندى
پىكىرلەرىڭىز بەن تۈزەتۋ بەرۋلەرىڭىزدى شىنايى قارسى
الامىز!

2009 - جىلى 20 - شىلدە

قازاق مۇزىكا اسپايتارى جايلى

«تئل جەتپەسكە ءۇن جەتەر (حالىق ماتەلى).
ادامزات قوعامى پايدا بولعان العاشقى كەزدەن باستاپ، دۇنيە
تانۇدى اينالاسىندامى دببستاردى تانۇدان جانە ودان پايدالانۇدان
باستاعان. بىلايشا ايتقاندا، دببس تىلدەن بۇرىن پايدا بولعان ەك
اۆەلگى ترشلىك بەلگسى.

«تئل ادامزاتتىڭ ماڭىزدى قاتىناس قۇرالى، ادامدار ءبىر –
بىرىمەن سويلەسۋ ارقىلى قارىم – قاتىناس جاسايدى». ال،
سويلەسۋ — دببستاۋ، داۋىستاۋ ارقىلى جۈزەگە اسادى. ءتپتى
ءتىلى جوق حايۋاندار مەن قۇستاردا دببستاۋ ارقىلى ءبىرىن –
ءبىرى تۇسىنبەيتىنى جوق.

العاشقى قاۋىمدىق قوعامداى ادامدار ەك اۋلاپ كۈنەلتەتىن
شاعىندا، وزىنە قاجەتتى ەك – قۇستارداى ءتۈرى – ءتۈسىن
پارىقتاۋمەن بىرگە، ولاردىڭ شىعاراتىن دببسىن دا انىق اجراتا
بىلگەن نەمەسە كوزبەن كورىمەي تۇرىپ – اق نەندەي حايۋاننىڭ
دببسى، وزىمەن قانشالىق قاشىقتىقتا ەكەندىگىن دە دۇرىس
پارىقتالغان. سونداي – اق، قۇستارداى دببسى، حايۋاندارداى
ۇلۋى، وكىرىپ – باقىرۋى، ت.ب. ارقىلى تابىعاتتا بولاتىن
وزگەرىستى الدىن الامولشەرلەي بىلگەن. مىسالى، كۈن رايىنىڭ
بۇزىلاتىندىعىن نەمەسە جانعا جايلى جايدارى اشىق بولارىن،
ت.ب.

ادامدار ساناسىنىڭ بىرتىندەپ جەتىلۋىنە بايلانىستى قاتتى
(شىمىر) بىتەۋ دەنەلەردەن اشى ءارى قىسقا دببىس، ال، قۇس،
جۇمىساق دەنەلەردەن سوزىلمالى، تەربەلىستى دببىس
شىعاتىندىعىن تۇسىنگەن. انە سول ارقىلى ەك – قۇستى

ۈركىتىپ ايداۋ، قاۋماجالاپ قاماۋ (قورشاۋ)، سونداي - اق وزىنە تونىگەن حاۋىپ - قاتەردەن قورعانۋدا بىرىمەن - ءبىرى حابارلاساتىن قۇرالداردى پايدالانا بىلگەن.

اقىل - وي سەزىمى تولىسىپ دىبىستىڭ قۇدىرەتىن اناعۇرلىم ءتۇسىنۋ بارسىندا وزدەرى دە تولقىندى، اسەرلى اۋەندى، شارتتى مۇزىكا دىبىسىن شىعارا الاتىن بولعان. وسىلايشا ادامزات ءوز تىرشىلىگىندە قۋانش - جۇبانىشىن، جەڭىس - جەستىكتەرىن بەينەلەيتىن مۇزىكالىق اسپاپتاردى جاراتىپ پايدالانۋعا قول جەتكىزگەن، يەنى ادامزاتتىڭ ەكىنشى تىلىدەك قۇرالى — مۇزىكا اسپاپتارى بىرتىندەپ بارلىققا كەلگەن.

ادامزات قوعامى تولايسىز دامىپ، بۇگىنگى ۈركەنىيەتتى زامانعا جەتكەنشە قانشا مىڭدالغان مۇزىكا اسپابىن جاراتقانى جايىندا ناقتى مالىمەت جوق. الايدا، ءار حالق ءوزى جاسالغان ۇرتاسى، تۇرمىس تىرشىلىگى، پىسخىكالىق ەركەشەلىگىنە قاراي دۇنيەنىڭ تۇكىپىر - تۇكىپىرىندە وزىنە ءتان ءتۇرلى - ءتۇستى مۇزىكا اسپاپتارىن جاراتىپ، ونى قادىرلەپ، قاستەرلەپ، ۇرپاقتان - ۇرپاققا جالعاستىرىپ وتىرعانى بارشاعا ءمالىم.

قازاق حالقى ەلمەگى تارىخى ۇزاق، ۈركەنىيەتتى حالقتاردىڭ ءبىرى سانالادى، ونىڭ تەلەگەي تەڭىز مادەنىيەت مۇراعاتتارى — زاتتىق تىرشىلىگى مەن رۋحانىي تۇيىسىگىنىڭ توعىسپالى تۇنىدىسى، سان عاسىرلىق عۇمىر كەشۋەلەرىنىڭ تارىخىي ايىلعى. سولاردىڭ شىندە قازاق حالقىن ەلمەگى ۈركەنىيەتتى حالقتاردىڭ قاتارىنان بوي كۆرسەتەتىن، شوقتىعى يىك، شوعىرى مول، شۇرايلىلارنىڭ بىرەۋى — مۇزىكا اسپاپتارى مەن كول - كوسىر مۇزىكا شىعارمالارى.

قازاقتىڭ مادەنىيەتى جۇيەدەن مۇزىكا مادەنىيەتىنىڭ تارىخىي قاينارى تىم اردان باستاۋ الادى. يەنى ءبىزدىڭ زامانىزدان

بۇرىنقى 3، 4 مىڭ جىلدىقتاردىكى قازاقنىڭ شىعۇ تەڭنە تىكە قاتىستى ەرتە زاماندىكى ۇلىستىق ۇرى ەلدەر عۇن، ساق تايپالارى مەن ونىڭ سوڭى ۇرپاقتارى ۇيسىن، تۇرك، قاڭلى، الان، وعىز، قىشاق ت.ب داۋىرىنە سايادى.

ەلىمىز ۇشى - سىرتىندىكى تارىخىشى، زەرتتەرمەن، ەتنوگراف - فولكلورىستەردىڭ مالىمەتىندە قازاقنىڭ مۇزىكا اسپايتارى 60 تان اسادى، ۇتۇرى دە مول. وكىنەرلىگى وسى اسپايتاردىڭ تۇ باستان جازىپ قالدىرىلغان دەرەكتەرى بولمالىاندىقتان، ولاردى قاي كەزدە، كىمنىڭ جاراتقانىدى، سىر - سىپاتى تولىق شەشىلمەگەن جۇمباق.

بۇگىنگى تاڭدا ونەر تانۇشى، جۇيەدەن مۇزىكا اسپابىن تانۇشى عالمىدار مەن زەرتتەرمەندەرىمىز بۇل جايىندىكى مالىمەتتەردى جازۇ - سىزۇ ەرتە دامىعان حانزۇ خالقىنىڭ تارىخى جازبالارى «حانناما»، «تاڭناما» قاتارلى تارىخى قۇجاتتاردان، ەۋروپا ەلدەرىنىڭ تارىخىشلارى مەن زەرتتەرمەندەرىنىڭ ۇلان - قاير قازاق دالاسىنا جۇرگىزگەن سايحات ەستەلىكتەرىنەن قازاق خالقىنىڭ ارعى تەگى ساق، عۇن جانە ۇيسىن، تۇرك، قاڭلى، قىشاق تاردىڭ ەسكى جۇرتىندىكى تاس وپىمالارىمەن (جارتاس سۇرەتتەرى)، قازىبا مۇرالاردان، بايرىعى ەپوستىق شىعارمالار مەن اۋىز ادەببەيتىنىڭ اڭىز - ەرتەگىلەرىنەن، تام - تۇمدىغان ۇىز - دەرەكتەردەن زەردەلەپ، زەرتتەپ كەلەدى.

قازاقنىڭ مۇزىكا اسپايتارىنىڭ شىعۇ تەڭنە قاتىستى مەلۇماتتار ۇال - فارايبىدىڭ مۇزىكا اسپايتار جونىندەگى ەڭبەكتەرىنەن كوپتەپ تابۇعا بولادى. ۇستازدىڭ ايتۇنىشا كونە مۇزىكا اسپايتارىن تابىعاتتالى داۋىسقا بالاپ، سونى قايتا جاعىمىرتۇمەن بايلانىستىرغان. مىسالى، قۇستىڭ سۇسىلى، ۇڭگىرلەردە جەلدىڭ ۇلىدەپ سوعۇى، قامىستىڭ سىبىدىرى. ال، ۇرپ وينالاتىن مۇزىكا اسپايتار اعاش پەن كون تەرىنى، سۇيەكتى